Geslachtsbetrekkingen met een minderjarig meisje in het licht van de tegenwoordige ontwikkeling van mens en maatschappij

Christian Moerman*

Dat een consequent doorgevoerde decriminaliseringspolitiek zich niet hoeft te beperken tot de aanpassing en zo nodig de weglating van overtredingen willen wij hier illustreren door art. 372 1ste lid (aanranding van de eerbaarheid zonder geweld of bedreiging) en art. 375 4de lid (vleselijke gemeenschap met een kind onder de 14 jaar) S.W. te bespreken aan de hand van de evolutie der menselijke gedragspatronen. Reeds ten tijde van de voorbereidende werkzaamheden van de huidige wetgeving[1] was de kritiek zeer vinnig; ze richtte zich onder andere tegen de hoge leeftijdsgrens van 16 jaar (art. 372 1ste lid S.W.) en tegen de hoge straffen die waren voorzien.[2] Sindsdien hebben mens en maatschappij zeer grondige veranderingen ondergaan en dit niet in het minst wat het geslachtsleven betreft. Zo staan we plots oog in oog met het fenomeen van het sexueel gedrag van de minderjarigen. Bestond dit vroeger ook en is het enige verschil met tegenwoordig dat men er vrijer voor uitkomt ? Is de mens lichamelijk en geestelijk zo veranderd dat zijn geslachtsleven vroeger tot uiting komt ? Wat moeten we in dit geval over onze wetgeving denken ? Zij werd reeds in het begin als te streng aangezien en nochtans krijgt men de indruk dat ze niet bij machte is gebleken deze evolutie tegen te gaan. Is het dan ook niet wenselijk het gehele vraagstuk terug op tafel te werpen en zo nodig een verandering van de wet voor te stellen ?

1. Geschiedkundige achtergrond van de huidige wetgeving

Noch vleselijke gemeenschap met een kind onder de veertien jaar, noch aanranding der eerbaarheid zonder geweld of bedreiging zijn voorzien in de Code Pénal van 1810, die bij de onafhankelijkheid nog steeds van kracht was. In geval van gewelddadige verkrachting van kinderen onder de vijftien is er wel sprake van verzwarende omstandigheden omwille van de leeftijd. In art. 144 B.W. wordt eveneens *vijftien* jaar aangehouden als grens van de wettelijk huwbaarheid van het meisje. Waarom in dit geval vijftien jaar gekozen werd, is uitvoerig door Portalis besproken[3] : ofschoon puberteitsleeftijd en -duur

* Geneesheer, Assistent aan de V.U.B., Criminoloog.

1. De tegenwoordig geldende tekst van de art. 372 en 375 S.W. gaat terug op de wet op de kinderbescherming van 15 mei 1912, B.S. 27 en 29 mei 1912.

2. Zie vooral A. De Busschere. Quelques mots à propos du projet de loi sur la protection de l'enfance. Annales de la Société de médecine légale de Belgique, 1893, 125-146.

3. Portalis, Code Civil Français. Discours et Exposé des Motifs, G. Huyghe, Bruxelles, 1803, 140-141 en 157-173.

naargelang van de persoon en het klimaat kunnen verschillen moet uit rechtstechnische overweging een bepaalde leeftijd vastgesteld worden; omwille van de vroegere rijpheid van de vrouw en van voorbeelden uit de toenmalige maatschappij viel de keuze op vijftien jaar voor de meisjes en achttien jaar voor de jongens[4]; dit houdt rekening met de vroeg optredende "lichamelijke rijpheid" en de latere "geestelijke rijpheid". Portalis zag verder in de opvoeding een middel om het ontwaken der driften uit te stellen en een zekere harmonie te bereiken.

Op 1 augustus 1834 legde de Minister van Justitie J. Lebeau een wetsontwerp ter herziening van het strafwetboek neer.[5] Zijn poging de strafwet aan te passen mislukte maar zal onze latere wetgeving beïnvloeden. Hij nam het begrip "aanranding van de eerbaarheid zonder geweld" over uit de Franse wet van 28 april 1832[6]; deze voorzag een leeftijdsgrens van elf jaar. Lebeau meende twaalf jaar te moeten nemen omdat de puberteit in onze streken later dan in Frankrijk zou optreden.

In zijn bemerkingen en nieuw ontwerp[7] voorzag J.J. Haus eveneens de grens van twaalf jaar. De wet van 1810 bleef evenwel van kracht en herhaaldelijk werd degene die met een minderjarige geslachtsverkeer heeft gehad, door de Hoven veroordeeld op grond van een brede interpretatie van art. 334 van de Code Pénal.[8] Een dergelijke analogische interpretatie *in malam partem* werd dan ook alras het onderwerp van tegenstellingen tussen de Hoven van Beroep en het Hof van Cassatie. Uiteindelijk gaf het aanleiding tot een wetgevend refere en zo ontstond de interpretatieve wet van 18 maart 1844 die de toepassing van art. 334 uitsluit[9]; het bestaan van een leemte werd erkend en aangevuld door de wet van 15 juni 1846 die de aanranding van de eerbaarheid zonder geweld bestraft zo het slachtoffer onder de veertien jaar is.[10] Waarom het veertien geworden is, is niet zeer duidelijk daar de besprekingen in geheim Comité plaatsvonden. In zijn inleiding bij het wetsontwerp beklemtoonde de Minister van Justitie Baron d'Anethan de gevaren van alle vormen van verleiding voor de zeden van de jeugd en dit tot op vijftienjarige leeftijd.[11]

---

4. Voor de Franse Revolutie was dit respectievelijk 12 en 14 jaar.
5. Parl. Doc. Kamer, 1834, nr. 172, 49.
6. Dalloz, A.J. et al., Dictionnaire Général et raisonné de législation, de doctrine et de jurisprudence en matière civile, commerciale, criminelle, administrative et de droit public. Bureau de la Jurisprudence Générale, Paris, 1835, tome premier, 235, nr. 28 & 46.
7. Haus, J.J., Observations sur le projet de revision du Code pénal présenté aux Chambres belges; suivies d'un nouveau projet. Vve De Busschere-Braeckman, Gand, 1836, 3ème partie, 2-4.
8. "Quiconque aura attenté aux mœurs, en excitant, favorisant ou facilitant habituellement la débauche ou la corruption de la jeunesse de l'un ou l'autre sexe au dessous de l'âge de vingt-et-un ans, sera puni d'un emprisonnement de six mois à deux ans, et d'une amende de cinquante francs à cinq cents francs (...)".
9. Parl. Doc. Senaat, 1845-1846, nr. 145, 1.
10. B.S. 17 juni 1846.
11. Parl. Doc. Kamer, 1843-1844, nr. 372; Parl. Doc. Kamer 1844-1845, nr. 111, 1; Parl. Doc. Senaat, 1845-1846, nr. 145, 1-3. Opvallend is dat het ontwerp de leeftijd van vijftien jaar, dus de wettelijke grens voor huwbaarheid neemt om toestemmingsrecht in geslachtsverkeer te erkennen; dit is tevens de leeftijd van het slachtoffer waaronder zowel voor de Code pénal van 1810 als voor het bij de wet van 14 juni 1846 gewijzigde art. 331 S.W. verzwarende omstandigheden optreden in geval van verkrachting of aanranding van de eerbaarheid met geweld.

Deze grens lag in de geest van de tijd en Van Cutsem, rapporteur voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers haalde voorbeelden aan uit buitenlandse wetgevingen.[12] Stellig zijn er discussies hierover geweest. Op 2 december 1845 bijvoorbeeld diende de Heer Fleussu een amendement in bij het geheim Comité[13] en stelde dertien jaar voor. Dit is voldoende om de Commissie van de Kamer van inzicht te doen veranderen; zij sprak zich bij meerderheid van stemmen uit voor dertien jaar. De Kamer van Volksvertegenwoordigers sneed de appel in twee : zij legde de grens bij veertien jaar. De Senaat zal dit voorbeeld volgen. De voorzichtigheid waarmee de wetgever te werk ging, kwam vooral tot uiting in het rapport van de Heer De Haussy voor de Senaat.[14] Hierin gaf hij blijk van een bepaalde tegenzin om deze leeftijd aan te nemen daar ze zich vrij dicht bij de wettelijke grens voor huwbaarheid bevindt en de toepassing van de wet dan ook behoedzaam van de kant van het openbaar ministerie zal vergen.

Op 9 juni 1867 verscheen de tekst van de nieuwe wet.[15] Buiten de vermindering van de strafmaat, de toevoeging van verzwarende omstandigheden als het slachtoffer minder dan elf jaar is en de uitsluiting van bedreigingen, is er geen noemenswaardige verandering in de bepalingen van 1846 aangebracht. In de voorbereidende werkzaamheden kwam men echter terug op de leeftijdsgrens : de regering stelde opnieuw vijftien jaar voor maar rapporteur Lelievre[16] onderstreepte voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers dat de bestaande grens geen aanleiding tot problemen heeft gegeven en stelde voor om ze te behouden, wat ook gebeurt. In de Senaat stelde rapporteur S. Pirmez[17] zich ook voorzichtig op : "La volonté intelligente et libre d'une personne qui va atteindre l'âge de quatorze ans viendra alors plus d'une fois contredire la présomption de contrainte qui est l'élément du délit". Een verlaging van de leeftijdsgrens tot dertien jaar leek hem verkieslijk. In de definitieve tekst bleef het, zoals gezegd, evenwel veertien jaar.

De tegenwoordige wetgeving kwam tot stand bij de wet op de Kinderbescherming van 15 mei 1912.[18] De houding van de wetgever is nu duidelijk strakker : de leeftijdsgrens voor aanranding van de eerbaarheid zonder geweld noch bedreiging wordt tot zestien jaar opgetrokken, de voorziene straffen worden verzwaard en een nieuwe bepaling ziet het licht : voortaan zal de vleselijke gemeenschap met een kind onder veertien jaar gelijkgesteld worden met verkrachting door middel van geweld. De reden hiervan komt duidelijk naar voren in de voorbereidende werkzaamheden. Vooral het rapport van Collard is interessant.[19] Was vroeger de nabijheid van de wettelijke grens voor huwbaarheid steeds een grond om de leeftijdsgrens naar beneden te drukken, nu bleek ze plots een reden om de grens op te trekken : "Une fille de moins

12. Parl. Doc. Kamer, 1844-1845, nr. 111, 40.
13. Parl. Doc. Kamer, 1845-1846, nr. 31, 2.
14. Parl. Doc. Senaat, 1845-1846, nr. 145, 1-3.
15. B.S. 9 juni 1867, 3151-3152.
16. Parl. Doc. Kamer, 1858-1859, nr. 56, 17.
17. Parl. Doc. Senaat, 1863-1864, nr. 35, 27.
18. B.S. 27 en 29 mei 1912.
19. Parl. Doc. Kamer, 1911-1912, nr. 77, 54-55.

de quinze ans accomplis ne peut se marier, mais elle peut donner un consentement valable à un acte immoral sur sa personne, à un crime contre son honneur !", vermits "On serait tenté d'accuser de mollesse les auteurs du Code pénal de 1867, si l'on ne tenait compte que depuis cette époque l'immoralité a fait des progrès constants". Het gaat hier om een overwegend emotioneel pleidooi, rustend op toenmalige moreel-filosofische gronden, waarin de wetgever wordt aangespoord zich tegen het losser worden der zeden te verzetten. Wanneer het wetsontwerp dat 23 jaar in de Kamer van Volksvertegenwoordigers is blijven hangen, plots door de Senaat moet geamendeerd en goedgekeurd worden vindt de Minister van Justitie Carton de Wiart nog de tijd te verklaren : "L'immoralité qui s'étend comme une ombre malsaine sur notre civilisation, devient particulièrement dangereuse quand elle atteint l'enfance. Il faut, par des peines qui intimident les passions mauvaises, défendre l'enfant contre des méfaits odieux".[20] Vanwaar komt nu de grens van zestien jaar ? Ze mag volgens de Heer Maus[21] niet in verband worden gebracht met de wettelijke grens voor huwbaarheid, maar wel met de leeftijd van zestien jaar die is voorzien in art. 370 S.W. in zijn toenmalige vorm[22], en met de strafrechtelijke meerderjarigheid.[23] Deze houding is uit rechtstechnische overwegingen verdedigbaar maar het blijft eigenaardig dat een beslissing om in het huwelijk te treden eerder mag genomen worden dan dat toestemming mag worden gegeven in geslachtsverkeer.[24] Nu is het wel zo dat dit laatste zonder vooruitzicht op een huwelijk in de maatschappij van het begin van deze eeuw gevolgen kon hebben die voor de minderjarige rampzalig waren.[25]

Terloops moeten we nog vermelden dat in de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming de strafrechterlijke meerderjarigheid op achttien jaar werd gebracht. De wet van 15 mei 1912 (!) had reeds in art. 55 de leeftijd, voorzien in art. 370 S.W., op achttien jaar gebracht. Hierdoor is de samenhang tussen deze verschillende bepalingen opnieuw en wellicht definitief verloren gegaan.

---

20. Parl. Hand. Senaat, 1911-1912, 13 mei 1912, 642-643.
21. Maus, I., Commentaire législatif de la loi du 15 mai 1912 sur la protection de l'enfance. Vve F. Larcier, Bruxelles, 1912, 545.
22. B.S. 9 juni 1867. Deze wettekst is rechtstreeks gericht tegen de ontvoering door een verleider ("rapt de séduction"), die reeds voor de Franse Revolutie het onderwerp geweest was van uitvoerige discussies. Zie onder meer Garraud, R., Traité théorique et pratique de Droit pénal français, 3ème Ed. Librairie de la S.A. du Recueil Sirey, Paris, 1924, tome V, nr. 2070 p. 445 en nr. 2247-2248, pp. 696-700. Het doel van de wetgever was in de eerste plaats familie en ouderlijk gezag te beschermen (Garraud, R., op. cit. nr. 2263, p. 712) tegen overdreven ondernemingen van een mogelijk vrijer.
23. Parl. Doc. Kamer, 1858-1859, nr. 56, 13-14 en 140.
24. De Busschere, A., op. cit., 129.
25. Samenvattend zou men dus kunnen zeggen dat de tegenstelling tussen de wetgever van 1846 en die van 1912 in de eerste plaats op een verschillende houding ten overstaan van voorechtelijke betrekkingen rust; de eerste komt duidelijk als meer toegevend naar voren.

II. Rechtspraak en doctrine

Geslachtsbetrekkingen met een minderjarig meisje onder de volle leeftijd van veertien jaar worden in België bestraft op grond van art. 375 4de lid S.W. Dit wil echter niet zeggen dat ze boven deze leeftijd zonder meer toegelaten zijn. Er bestaat tussen veertien en zestien jaar een overgangsfase voor welke art. 372 1ste lid S.W. van toepassing is. Voor ons gerecht is de verkrachting inderdaad een bijzondere vorm van aanranding van de eerbaarheid.[26]

De rechtspleging heeft gewezen op drie mogelijke dwalingsgronden voor de dader. Deze worden evenwel niet als onoverkomelijk aanzien :

1. Zo zal de dader bij zijn verdediging bijvoorbeeld vruchteloos de toestemming van het slachtoffer aanvoeren.[27] De wet vergt niet dat de strafbaar gestelde daad tegen de wil van het slachtoffer zou gebeurd zijn. Er bestaat zelfs een onweerlegbaar vermoeden juris et de jure dat deze laatste niet in de mogelijkheid verkeert een geldige toestemming te geven[28] omwille van hetgeen "la faiblesse de l'âge"[29] wordt genoemd. Onder veertien jaar is het slachtoffer te jong en wordt zijn instemming als "gebrekkig" en "ongeldig"[30] beschouwd; het meisje handelt niet met "kennis van zaken"[31] en kan niet oordelen over de onzedelijkheid van de gestelde daad. Onder de leeftijd van zestien jaar bestaat er een vermoeden van morele dwang.[32]

2. Het misdrijf wordt ook gepleegd wanneer het meisje tot de betrekkingen heeft aangezet, zelfs wanneer zij als verleidster is opgetreden.[33]

3. Ook als het meisje haar werkelijke leeftijd verzwegen heeft of dienaangaande valse inlichtingen heeft verschaft, blijft de dader strafbaar; hij wordt geacht de nodige informatie ingewonnen te hebben. Heeft hij dit niet gedaan, dan begaat hij door zijn nalatigheid een misdrijf, eventueel met opzet.[34] Het openbaar ministerie moet de leeftijd van het slachtoffer bewijzen maar is niet verplicht aan te tonen dat de dader die kende.[35] Het is slechts bij uitzondering dat met een onoverkomelijke dwaling rekening zal gehouden worden[36] [37]

---

26. Cass. 13 mei 1942, Pas., 1942, I, 125, 2de kolom.
27. Cass. 14 december 1971, Pas., 1972, I, 367, 1ste kolom.
28. Cass. 24 juli 1916, Pas., 1917, I, 72, 2de kolom. Liège, 28 januari 1942, Pas., 1942, II, 51, 2de kolom. Biltris, N., L'attentat à la pudeur et viol. Revue de Droit Pénal et de Criminologie, 1925, 1008, nr. 13. Delva, J., Aanranding van de eerbaarheid en verkrachting. Algemene Praktische Rechtverzameling, F. Larcier N.V., Brussel, 1967, 83, nr. 142 en 139, nr. 304. Rigaux, M. & Trousse, P.E., Les crimes et les délits du Code pénal. E. Bruylant, Bruxelles, 1968, 337-338.
29. Delva, J., op. cit.
30. Fahmy Abdou, A., Le consentement de la victime. Librairie générale de Droit et de Jurisprudence R. Pichon & R. Durand Auzias, Paris, 1971, 562, nr. 391.
31. Cass. 7 april 1873, Pas., 1873, I, 170, 2de kolom. Liège 28 décembre 1912, Pas., 1913, II, 63, 2de kolom. Liège 1 maart 1913, Pas., 1913, II, 176, 1ste kolom.
32. Liège 28 januari 1942, Pas., 1942, II, 52, 1ste kolom. Biltris, N., op. cit. 1016, nr. 24.
33. Liège 28 januari 1942, Pas., 1942, II, 52, 1ste kolom. Rigaux M. & Trousse, P.E., op. cit.
34. Brussel 30 december 1914, Belgique judiciaire, 77, 1919, 5, 175-176.
35. Biltris, N., op. cit., 1019, nr. 29. Rigaux, M. & Trousse, P.E., op. CIT. Brunet, E., Servais, J. & Resteau, C., Répertoire pratique du droit belge, Législation, doctrine et jurisprudence. E. Bruylant, Bruxelles, Tome I, 560, nr. 20.

III. De dwaling aangaande de leeftijd van het slachtoffer toen en nu

In de loop van de tijd heeft elke wetgever op een bepaald beeld van de jonge vrouw beroep gedaan om haar al dan niet het toestemmingsrecht te verlenen : de elfjarige leeftijd, voorzien in de Franse wet van 28 april 1832, en de twaalfjarige leeftijd uit de ontwerpen van Lebeau (1 augustus 1834) en Haus (1836) zijn volgens de woorden van Minister Lebeau zelf [38] gericht op de puberteit.[39] In latere wetten wordt daarentegen vooral rekening gehouden met het ontstaan van de verantwoordelijkheidszin tijdens de adolescentie; dit laatste begrip slaat op de periode van geestelijke ontplooiing die inzet met de puberteit.

De eventuele dader van tegenwoordig gaat niet meer af op het beeld van het zestienjarige meisje uit 1912 maar op het vóórkomen van een welbepaalde jonge vrouw die 52 jaar later geboren werd. In welke mate, rekening houdend met de evolutie van de mens en de maatschappij, is hij dan ook even bewust van zijn verantwoordelijkheid als zijn voorganger nagenoeg zeventig jaar geleden ?

Om hier een antwoord op te kunnen geven moeten we eerst de lichamelijke en daarna de geestelijke veranderingen onderzoeken, die de jonge vrouw gedurende deze eeuw ondergaan heeft; daarna zullen we ook de ontwikkeling van de maatschappij in beschouwing moeten nemen.

IV. Lichamelijke veranderingen

Van alle wijzigingen die het vrouwelijke lichaam ten tijde van de puberteit ondergaat, is het optreden van de eerste maandstonden van oudsher het meest opvallend en het gemakkelijkst in de tijd te bepalen geweest; ze verschijnen wanneer het beendergestel een rijpheid heeft bereikt die overeenkomt met de leeftijd van 12,5 ± 2 jaar, en zij zijn chronologisch verbonden met de andere lichamelijke veranderingen van de puberteit. Het tijdstip van de eerste menses – de *menarche* – komt korte tijd na de periode van maximale groeisnel-

---

36. Brunet, E., Servais, J. & Resteau, C., op. cit.

37. Een uitvoerige rechtspraak hierinnert er verder aan dat zowel voor art. 372 1ste lid S.W. als voor art. 375 4de lid S.W. de leeftijd een bestanddeel van het misdrijf uitmaakt en niet louter een verzwarende omstandigheid (Cass. 24 januari 1876, Pas., I, 86, 1ste kolom; Cass. 16 december 1878, Pas., 1879, I, 20, 2de kolom; Cass. 16 december 1878, Pas., 1879, I, 21, 1ste kolom; Cass. 17 juli 1916, Pas., 1917, I, 198, 1ste kolom, Cass. 15 januari 1923, Pas., 1923, I, 156, 2de kolom, Cass. 18 juni 1923, Pas., 1923, I, 373, 2de kolom; Cass. 10 maart 1930, Pas., 1930, I, 158, 2de kolom). Ook moeten we vermelden dat de onduidelijkheid van de oorspronkelijke bewoordingen ("le rapprochement charnel des sexes") van art. 375 4de lid voor heel wat deining gezorgd hebben; tegenwoordig wordt de houding van het Hof van Beroep te Luik (Liège 28 décembre 1912, Pas., 1913, II, 63, 2de kolom en id., Revue de Droit pénal 1913, 148-150) dat besliste "il faut dans tous les cas pour qu'il y ait viol, rapports sexuels consommés", algemeen aanvaard. Bij vastlegging van de Nederlandse tekst van de strafwet (wet van 10 juli 1964) verdween deze dubbelzinnigheid uit de Nederlandstalige versie.

38. Parl. Doc. Kamer, 1834, nr. 172, 49.

39. Stricto sensu de periode van lichamelijke veranderingen die de overgang van kind tot volwassene kenmerken.

heid[40], gemiddeld bij het bereiken van 47 kg lichaamsgewicht.[41] Het wordt bepaald door erfelijke factoren[42] maar vooral door uitwendige omstandigheden en niet in het minst door de socio-economische verhoudingen waarin het meisje opgevoed is; hoe beter ze zijn, hoe vroeger de eerste maandstonden optreden.[43] Dit kan verklaard worden door een betere voeding[44], rijk aan eiwitten[45] en vitamines[46], door een meer efficiënte gezondheidszorg[47] en door een betere hygiëne.[48] Het wordt tegenwoordig vrij algemeen aanvaard dat ras en klimaat uitsluitend een secundaire rol spelen.

Er zijn verschillende studies die het tijdstip van de menarche voor ons land berekend hebben. Ofschoon hierbij verschillende methodes gebruikt werden, zijn de resultaten vrij homogeen : de meest recente uitslagen geven een gemiddelde waarde van 12 jaar en 10 maanden.[49]

---

40. Frisch, R.E. & Revelle, R., Height and Weight at Menarche and a Hypothesis of Critical Body Weights and Adolescence Events. Science, 169, 1970, 397-398.
41. Frisch, R.E., Critical Weight at Menarche, Initiation of the Adolescent Growth Spurt, and Control of Puberty. In : Control of the Onset of Puberty, Grumbach, M.M., Grave, G.D. & Mayer, F.E. (Ed.). John Wiley & Sons, New York, 1974, 403-423. Frisch, R.E. & McArthur, J.W., Menstrual Cycle : Fatness as a Determinant of Minimum Weight for Height Necessary for their Maintenance or Onset. Science, 185, 1974, 949-951.
42. Tanner, J.M., Growth at Adolescence, 2nd Ed. Blackwell Scientific Publications, Oxford, 1962, 106. Zacharias, L. & Wurtman, R.J., Age at Menarche; Genetic and Environmental Influences. The New England Journal of Medicine 280, 1969, 868-875.
43. Bojlén, Kn., Rasch, G. & Weis Bentzon, M., The Age Incidence of the Menarche in Copenhagen. Acta Obstetrica et Gynecologica Scandinavica, 33, 1954, 405-433. Tanner, J.M., op. cit., 137. Van 't Land, G. & De Haas, J.H., Menarche leeftijd in Nederland. Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde, 101, 1957, 1425-1431. Weir, J. & Dunn, J.E., Race and Age at Menarche. American Journal of Obstetrics and Gynecology 111, 1971, 594-596. Young, H.B., Growth and Development during Puberty and Adolescence in both an Industrialise and a Developing Country. Acta Paediatrica Scandinavica, 64, 1975, Suppl. 256, 17. Zacharias, L., Wurtman, R.J. & Schatzoff, M., Sexual Maturation in Contemporary American Girls. American Journal of Gynecology and Obstetrics, 108, 1970, 833-846.
44. Frisch, R.E., Critical Weight at Menarche, Initiation of the Adolescent Growth Spurt, and Control of Puberty (op. cit.) Frisch, R.E. & Mc Arthur, J.W., Menstrual Cycles : Fatness as a Determinant of Minimum Weight for Height Necessary for their Maintenance or Onset (op. cit.). Tanner, J.M. & Eveleth, P.B., Variability between Populations in Growth and Development at Puberty. In : Puberty – Biologic and Psychological Components, Berenberg, S.R. (Ed.). H.E. Stenfert Kroese, B.V., Leiden, 1975, 253-273.
45. Rey-Stocker, I., La physiopathologie du cycle menstruel chez l'adolescente. Entretiens d'Actualité, 4, 1977, 3, 9-17.
46. Tanner, J.M., Growth at Adolescence (op. cit.), 149.
47. Frisch, R.E., Critical Weight at Menarche, Initiation of the Adolescent Growth Spurt, and Control of Puberty (op. cit.).
48. Rey-Stocker, I., op. cit.
49. Jeurissen, A., L'âge au moment des premières règles et son évolution en Belgique au cours des quarante dernières années. Acta Pædiatrica Belgica, 23, 1969, 319-330. De studie begon in 1936. De laatste groep bestaat uit meisjes die tussen 1945 en 1949 werden geboren. Naargelang de bevolkingsgroep vond men een gemiddelde van 13,03 jaar en van 13 jaar en 4 maanden. Knops, J. & Van Landeghem, M., Menarche-leeftijd van een Leuvense bevolking. Nota's over Schoolgezondheidszorg, 5, 1969, 12-15. Het gemiddelde is 13,2 jaar. Stijns, M., Age moyen des premières règles pour la population scolaire de Woluwe. Les Séminaires de Médecine Scolaire, 1971, fasc. 27. Het gemiddelde is 13 jaar en 2 maanden. Wacholder, A. & Cantraine, F., Etude sur la puberté. Paramètres somatiques (taille-poids) et sociaux des 56 filles de l'échantillon belge. In : Compte rendu de la XIIème réunion des équipes chargées des études sur la croissance et le

Op dit punt moet een zeer belangrijke vaststelling worden vermeld : de menarche heeft zich in de loop der tijden niet steeds op dezelfde leeftijd voorgedaan maar er heeft een duidelijke verschuiving plaatsgevonden. Het is eerst kort na de Eerste Wereldoorlog dat er nauwkeurige gegevens ter beschikking kwamen. In zijn zeer uitvoerige studie[50] haalt Backman echter geschriften aan die ons een idee geven hoe het vroeger moet geweest zijn : de geschriften van Gaius[51] en Justinianus[52] laten vermoeden dat de puberteit in hun tijd voor jongens rond de veertienjarige en voor meisjes rond de twaalfjarige leeftijd optrad. Vanaf de Lex Canonica en het Concilie van Trente (1545-1573) zullen veertien en twaalf jaar in Zuid-Europa eeuwenlang als de wettelijke grenzen voor huwbaarheid voor respectievelijk jongens en meisjes blijven gelden. Met de Franse Revolutie komt een einde aan deze regeling. In Noord-Europa zou, als we Tacitus (55-120) moeten geloven, de puberteit later zijn opgetreden, wat misschien kan verklaren waarom het Oud-Noorse recht tussen de XIde en de XIIIde eeuw de volwassenheid bij de man op vijftienjarige leeftijd bepaalde. Backman onderstreept verder hoe in verschillende landen, meestal in het begin van de XVIIIde eeuw, plots een hogere grens voor de volwassenheid in de wetsbepalingen voorzien werd. Waarop deze verandering teruggaat, weet hij niet zeker daar de wetenschap in deze periode niet verder schijnt te reiken dan wat in de klassieke oudheid bekend was. Hij kan echter wel Guarinonius aanhalen, die in 1610 schreef : "hernach aber theils im 14. theils im 17. verkehren die Menschen die Stimme in ein grobere/dit Hitz nimbt zu/die Mägdlein bekommen ihre Blumen... Im 20. Jahr werden die Jüngling starck/rauch umb das Maul und Leib/die Mägdlein frucht- und mannbar...". Tenslotte kan nog aangetoond worden dat, op het einde van de XVIIIde eeuw, in Noord-Europa de zeer hoge menarche waarden van 17,5 tot 18,0 jaar bereikt worden.

In de loop van de XIXde eeuw is de "secular trend" opgetreden. Met deze benaming wordt het geleidelijk vroeger optreden van de menarche bedoeld. Voor de meesten zou het proces voor 1880 en wellicht zelfs voor 1830 zijn gestart.[53] Het werd waargenomen in Noord-Amerika, in Europa, en in bepaalde delen van China en Japan. Ondanks alle methodologische verschillen worden vrijwel dezelfde verschuivingen in de betrokken landen aangetroffen.

---

développement de l'enfant normal. Centre International de l'Enfance, Paris, 1974, 64-76. Deze auteurs doen beroep op een zeer nauwkeurige maar tijdrovende metode en vinden een gemiddelde van 12,86 ± 1,08 jaar. Du Caju, M.V.L., Menarcheleeftijd en Periodiciteit van de Menstruaties. In : Jaarlijkse Buitengewone Vergadering Kindergeneeskunde 1978 (18-19 maar 1978, U.I.A.), Belgische Vereniging voor Kindergeneeskunde, 1978, 106-107. Deze auteur vindt een gelijkaardig gemiddelde van 12 jaar en 10 maanden ± 1 jaar en 4 maanden.

50. Backman, G., Die beschleunigte Entwicklung der Jugend – Verfrühte Menarche, verspätete Menopause, verlängerte Lebensdauer. Acta anatomica IV, fasc. 4, 1948, 421-480.

51. De Instituten van Gaius, H.D. Tjeenk Willink, Groningen, 1967, I, 196, blz. 42.

52. De Instituten van Justinianus, 4de druk. H.D. Tjeenk Willink & Zoon N.V., Haarlem, 1967, I, XXII, blz. 36.

53. Backman, G., op. cit. Rey-Stocker, I., Anatomie et physiologie des organes génitaux de la naissance à la puberté. Entretiens d'Actualité, 4, 1977, 2, 9-20. Tanner, J.M., The secular Trend towards Earlier Physical Maturation. Tijdschrift voor Sociale Geneeskunde, 44, 1966, 524-539. Van 't Land, G. & De Haas, J.H., Menarcheleeftijd in Nederland. Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde, 101, 1957, 1425-1431.

Deze gaan van 3 tot 6 maanden per 10 jaar.[54] Wat onze bevolking betreft vond Jeurissen een verschuiving van 14 jaar en 4 maanden voor de meisjes geboren tussen 1915 en 1924 naar 13 jaar voor degenen die tussen 1950 en 1954 het licht zagen, wat een verschil van ongeveer 5 maanden per tien jaar voorstelt. We mogen niet verwachten dat de ontwikkeling in deze richting verder zal gaan en er zijn reeds berichten uit Noorwegen en Engeland dat de "secular trend" op bepaalde plaatsen iets boven de 13 jaar tot staan gekomen is.[55]

De oorzaken van de "secular trend" werden uitvoerig in de literatuur besproken. Een historisch overzicht van deze discussie kan men bij Sälzler vinden.[56] Zoals kan worden vermoed zijn ze te zoeken in de betere levensvoorwaarden. Als argument hiervoor kunnen de observaties worden aangehaald die gedaan werden tijdens dalingen van het welvaartspeil : na de oorlog van 1870 in Frankrijk, gedurende de Russische Revolutie en burgeroorlog[57] en gedurende de Tweede Wereldoorlog in België.[58]

Als men zich nog herinnert dat de menarche chronologisch verbonden is met de ontwikkeling van de andere puberteitskenmerken, dan zal het niet verwonderen dat er ook voor de menselijke groei in het algemeen een "secular trend" waargenomen is[59], die vermoedelijk in 1880 is begonnen.[60]

Samenvattend kunnen we volgende berekening maken : als voor ons land de laagste waarde van "secular trend" wordt bepaald op 3 maanden per tien jaar, dan zag een meisje dat in 1912 op 14-jarige leeftijd voor het eerst menstrueerde er fysiek uit zoals een meisje dat in 1980 12 jaar en 4 maanden oud is.

V. Geestelijke veranderingen

De vroegere lichamelijke rijpheid van meisjes kan de dwaling aangaande de leeftijd in bepaalde gevallen meer waarschijnlijk maken. De wetgever verlangt echter vooral van de jonge vrouw voldoende geestelijke rijpheid vooraleer hij haar in staat acht in te kunnen stemmen met geslachtsverkeer. Verschillende factoren maken evenwel een vergelijking over een langere periode

---

54. Zacharias, L. & Wurtman, R.J., Age at Menarche, Genetic and Environmental Influences. The New England Journal of Medicine 280, 1969, 868–875. Jeurissen, A., op. cit. Tanner, J.M. & Eveleth, P.B., op. cit.

55. Brundtland, G.H. & Walle, L., Menarche Age in Norway. Halt in the Trend towards earlier Maturation. Nature, 241, 1973, 478-479. Dann, T.C. & Roberts, D.F., End of the Trend ? A 12 Year Study of Age at Menarche. British Medical Journal 1973, III, 265-267. Tanner, J.M., Trend towards Earlier Menarche in London, Oslo, Copenhagen, the Netherlands and Hungary. Nature, 243, 1973, 95-96.

56. Sälzler, A., Ursachen und Erscheinungsformen der Akzeleration. V.E.B. Verlag Volk und Gesundheit, Berlin, 1967.

57. Backman, G., op. cit.

58. Jeurissen, A., op. cit.

59. Hebbelinck, M. & Vajda, A.S., Secular Growth Trend Data in Belgian Population since 1840. A Dimensional and Proportional Analysis, Growth and Development. Biologia Hungarica, 20, 1977, 97-106.

60. Tanner, J.M., The Secular Trend towards Earlier Physical Maturation. Tijdschrift voor Sociale Geneeskunde, 44, 1966, 524-539.

van de geestelijke ontwikkeling van meisjes onmogelijk. Psychische rijpheid is inderdaad een zeer vaag begrip. Waar lichamelijke veranderingen met behulp van wel omschreven parameters zijn vast te stellen, bestaan er hier geen duidelijke maatstaven. Is het mogelijk een lijst op te stellen van de belangrijkste trekken die het kind moet verwerven om als volwassen beschouwd te worden ? Wisselen deze trekken niet met de historische en culturele achtergrond ?[61] De adolescentie begint meestal met de puberteit[62], soms vroeger[63], maar zij ondergaat stilaan meer en meer de invloed van exogene en vooral maatschappelijke invloeden. Deze duurt totdat uit het bereiken van geestesrijpheid en van socio-economische zelfstandigheid blijkt dat de volwassenheid begonnen is. Bij de jongen is dit ergens tussen 20 en 25, bij het meisje tussen 20 en 23 jaar.[64] Hieruit wordt afgeleid dat tegenwoordig de adolescentie vroeger begint dan in het begin van deze eeuw. Verder leert de literatuur dat er een correlatie zou bestaan tussen fysieke rijpheid en intelligentie, schoolprestaties, conceptueel denken en emotioneel evenwicht.[65] De auteurs zijn echter voorzichtiger zodra het gaat om de aanwezigheid van een "secular trend" op dit vlak.

Algemeen kan dus worden gesteld dat het minderjarige meisje van tegenwoordig waarschijnlijk meer geestelijke rijpheid bezit dan haar leeftijdsgenote van voor zestig jaar. In tegenstelling tot de lichamelijke verschillen wordt deze verschuiving echter niet door iedereen aanvaard. Het is trouwens onmogelijk een volledig oordeel in deze te vormen zonder de verandering die haar omgeving ondertussen heeft ondergaan, te bespreken.

---

61. Osterrieth, P.A., Faire des adultes, 13ème Ed., Dessart & Mardaga (Ed.), Psychologie et Sciences Humaines, Bruxelles, 1976, 17.
62. Leichtman, S.R. & Friedman, S.B., Social and Psychological Development of Adolescents. Medical Clinics of North American, 59, 1975, 1319-1328.
63. Waterink, J., Puberteit, 6de uitgave. N.V. Gebr. Zomer & Keunings Uitgeversmij, Wageningen, 1962.
64. Haim cit. In : De Adolescenten. Publications Roche N.V., Brussel, 1977, 17.
65. Stone, C.P. & Barker, R.G., Aspects of Personality and Intelligence in Post-menarcheal and Pre-menarcheal Girls of the same Chronolical Ages. Journal of Comprehensive Physiology and Psychology, 23, 1937, b, 439-455. Tanner, J.M., Growth and Adolescence, 2nd Ed. Blackwell Scientific Publications, Oxford, 1962, 214. Peel, E.A., Development of Intelligence and Education. In : Puberty – Biologic and Psychological Components, Berenberg, S.R. (Ed.). H.E. Stenfert Kroese B.V. Leiden, 1975, 167-185. Davidson, H.H. & Gottlieb, L.S., The Emotional Maturity of Pre- and Post-Menarcheal Girls. The Journal of Genetic Psychology, 86, 1955, 261-266. Stone, C.P. & Barker, R.G., The Attitude and Interests of Pre-menarcheal and Post-menarcheal Girls. The Journal of Genetic Psychology, 54, 1939, 27-71. Bjorkman, K., Attitudes of Swedish 15 Year Olds to Marriage, having Children, Growing up and Sex Roles. Compte rendu de la XIIème réunion des équipes chargées des études sur la croissance et le développement de l'enfant normal, Centre International de l'Enfance, Paris, 1974, 255-262. Moore, T. & Clautour, S., Attitudes of Young Adolescents tot Marriage, Parenthood, and Growing up. Compte rendu de la XIIème réunion des équipes chargées des études sur la croissance et le développement de l'enfant normal, Centre International de l'Enfance, Paris, 1974, 263-270.

VI. De aanpassing aan een veranderend leefmilieu

Van een uitgesproken agrarische samenleving, waarin de grote familie een doorslaggevende rol te vervullen had en waarin het kind nagenoeg zonder scholing functies en verantwoordelijkheden van een volwassene op zich moest nemen, is de laatste honderd jaar een stedelijke en geïndustrialiseerde economie tot stand gebracht waarin de familie tot haar kerntaak herleid is. Het veelvuldig aanwenden van machines heeft een langdurige scholing maar ook het inkrimpen van de bestaande werkgelegenheid met zich meegebracht; dit alles verlengt merkbaar de afhankelijkheidsperiode van de adolescenten.[65]

Met het bereiken van de puberteit verandert de houding van de omgeving tegenover het meisje; de jeugd wordt inderdaad steeds verondersteld en aangespoord te handelen overeenkomstig met haar uiterlijke kenmerken.[66] De minder restrictieve samenleving van tegenwoordig zal dan ook een vroegere en grotere stimulans uitoefenen op het zich sneller ontwikkelende meisje dan honderd jaar geleden het geval was. Dit proces wordt met name versterkt door het aanwakkeren van bepaalde behoeften, zoals tegenwoordig gebeurt door een economie die in de adolescenten een belangrijk afzetgebied ziet. Het aankweken bij deze jeugd, die in een gelijkaardige afhankelijkheidstoestand verkeert en in steeds groter wordende collectiviteiten wordt opgevoed, van gelijkaardige behoeften en het onderwerpen van deze jeugd aan massa-media, veroorzaakt een merkwaardig massa-effect op deze jongeren dat op treffende wijze door Teindas en Thireau[67] werd omschreven. Het bestaat uit een verarming van het kritische denken en van de spraak, een inkrimping van de interesses, een beperking van de scherpzinnigheid, een stereotypering van de persoonlijkheid, een vermindering van de ondernemingslust, een vlucht voor verantwoordelijkheden en een toenemende gemakzucht, die zich bij het bereiken van de lang gewenste zelfstandigheid zullen wreken.

We kunnen dus stellen dat de meisjes gedurende de adolescentie, die in feite hun laatste kans is om hun persoonlijkheid te herzien, verkeren in een periode van spanning en ontreddering. De geestelijke en emotionele rijpheid zouden weliswaar in evenredigheid met de lichamelijke parameters sneller tot ontwikkeling komen maar dit wordt volledig verdoezeld door de massificatie waarvan de jongeren het slachtoffer zijn. De afhankelijkheidssituatie wordt op pijnlijke wijze verlengd en zal niet alleen aanleiding geven tot herhaalde conflictsituaties maar ook tot het uitstellen van hetgeen maatschappelijke rijpheid zou kunnen worden genoemd. We moeten dan ook voorzichtig zijn om deze jeugd het nodige onderscheidingsvermogen om tot geslachtsbetrek-

---

66. Comer, J.P., Manhood at Puberty : the Dilemma of Disadvantaged Males in this Technological Age. In : Puberty-Biologic and Psychosocial Components, Berenberg, S.R., Ed. H.E. Stenfert Kroese B.V., Leiden, 1975, 278-285. De Syon, M., Relations sexuelles précoces dans l'adolescence. Médecine et Hygiène 913, 1970, 616-617. Duche, D.J., Formes nouvelles du comportement sexuel de l'adolescent. La Revue du Praticien, 26, 1976, 2951-2962.

67. Watson, E.H. & Lowrey, G.H., Growth and Development of Children, 5th Ed. Year Book Medical Publishers Inc., Chicago, 1967.

68. Teindas, G. & Thireau, Y., La jeunesse dans la famille et la société moderne. Les Editions Sociales Françaises, 1961, 2 tomes.

kingen te besluiten, toe te kennen. De vraag die zich echter op deze plaats opdringt is of deze jongeren wel wachten om hun geslachtsleven te beginnen.

VII. De sexualiteit van de adolescenten

Het zal niemand verwonderen dat betrouwbare gegevens aangaande de houding van minderjarigen op sexueel vlak vrij schaars zijn. Rondvragen en observaties van onderwijzend personeel bevestigen nochtans het vermoeden dat het sexueel gedrag tegenwoordig eerder een volwassen vorm aanneemt dan vroeger. Sommigen spreken van een verschuiving van twee jaar sinds de Tweede Wereldoorlog[69]; kort na de Eerste Wereldoorlog zou er evenwel reeds, vooral bij de middenklasse, een omwenteling plaats hebben gevonden. Na een periode van zeer geleidelijke veranderingen is dan rond de zestiger jaren een tweede schokgolf opgetreden. Ofschoon de puberteit als vanzelf bewustwording van de sexualiteit met zich meebrengt, is voor de meeste auteurs de invloed van de omgeving hierbij doorslaggevend. Vooral het meer openlijk bespreken van de sexuele problematiek en van anticonceptie blijkt hier belangrijk te zijn.[70] Ook de z.g. massa-media spelen hierbij een rol. De vroege sexualiteit heeft dan ook alle mogelijkheden om aanstekelijk te werken en stuit op de ambivalente houding van een omgeving die wel bereid is de sexualiteit als abstractum aan te nemen maar niet gewillig is de praktische toepassing ervan door de adolescenten te aanvaarden. Het is overigens naïef te geloven dat het beteugelen der gevolgen door de jongeren zal begrepen worden wanneer de oorzaak ervan in feite ondersteund wordt.

Men kan zich de vraag stellen hoe het meisje ertoe bewogen wordt voor het eerst geslachtsbetrekkingen te hebben. De auteurs zijn het erover eens dat zij tegenwoordig meer dan vroeger volwassen gedragspatronen volgt en dat er vaak instemming tussen beide partners bestaat.[71] Nieuwsgierigheid en conformisme ten overstaan van de normen van de leeftijdsgroep spelen zeker mee naast het bestaan van affectieve banden en de wens haar partner te behagen of de relatie te verstevigen. Deze relatie kan duurzaam zijn. Bij adolescenten

---

69. Dawkins, J., Puberty and Adolescence. British Medical Journal, 1965, II, 523-525. Duche, D.J., Formes nouvelles du comportement sexuel de l'adolescent. La Revue du Praticien, 26, 1976, 2951-2962. Reiss, I.L., Adolescent Sexuality. In : Sex and the Life Cycle, Oaks, W.W., Melchiode, G.A. & Ficher, I. (Ed.). 35th Hahnemann Symposium, Grune & Stratton, New York, 1976, 45-52. Rosenbaum, M.B., Female Sexuality or "Why can't a Woman be more like a Woman ?". In : Sex and the Life Cycle. Oaks, W.W., Melchiode, G.A. & Ficher, I. (Ed.). 35th Hahnemann Symposium, Grune & Stratton, New York, 1976, 87-96. Schofield, M., The Sexual Behavior of Young People. Central Council for Health Education Report, British Medical Journal, 1965, II, 247-249.

70. Osofsky, H.J., Adolescent Sexual Behavior : Current Status and Anticipated Trends for the Future. Clinics of Obstetrics and Gynecology, 14, 1971, 393-408.

71. Goldsmith, S., Gabrielson, M.O., Gabrielson, I., Mathews, V. & Potts, L., Teenagers, Sex and Contraception. Family Planning Perspectives, 4, 1972, 32-38. Hertoft, Pr., Unge Maends sexuelle Adfaerd, Viden og Holdning. Akademisk Forlag, København, 1968, 148. Rosenbaum, M.B., op. cit. Schmidt, G. & Sigusch, V., Changes in Sexual Behavior among Young Males and Females between 1960-1970. Archives of Sexual Behavior, 2, 1972, 27–45. Schofield, M., op. cit.

met beperkte professionele ambities zal zij uitmonden in een huwelijk en in familievorming. Bij hen die een langdurige opleiding volgen, is het risico van een onderbreking van de verhouding veel groter. De jonge studente zal meestal meerdere opeenvolgende partners kennen. Van belang is verder dat een gegeven aantal jonge vrouwen hun eerste ervaringen opdoen met oudere partners door wie ze zich meer aangetrokken voelen dan door jongens van hun leeftijd.[72] Dit blijkt een gevolg te zijn van de persoonlijkheid van de adolescente bij wie het innerlijke gevoelsleven een grotere rol vervult en die zich dan meer aangetrokken voelt door mensen met een grotere stabiliteit op emotioneel vlak.

De studie van Schmidt en Sigusch in de B.R.D. toont op duidelijke wijze aan dat jongens en meisjes geboren in 1953-54 op 17,0 jarige leeftijd even ervaren waren als meisjes van 20,2 jaar en jongens van 20,5 jaar geboren in 1945-46. Dit geldt weliswaar voor studenten en is niet zo duidelijk bij arbeiders. In deze bevolkingsgroep gaat de verschuiving van 17,5 naar 17,0 jaar (de studie omvat 4568 personen, studenten en arbeiders geboren tussen 1936 en 1954). Daar waar iets meer dan 1 % van de meisjes, geboren tussen 1936 en 1940, hun eerste sexuele betrekkingen op 16-jarige leeftijd hadden, is dit iets meer dan 25 % voor degenen die in 1953-54 geboren werden.[73] Deze resultaten gaan in dezelfde richting als die van Christensen en Gregg die een Deense met een Amerikaanse bevolkingsgroep vergelijken.[74]

Samenvattend kunnen we dus schrijven dat de jonge vrouw tegenwoordig ook eerder sexueel actief wordt dan bij het begin van deze eeuw. De sociale factoren hebben een tegenstrijdige invloed uitgeoefend : enerzijds worden maatschappelijke rijpheid en zelfstandigheid uitgesteld, anderzijds wakkert het milieu niet langer de remmende mechanismen aan die honderd jaar geleden een uitstel van het actieve sexuele gedrag tot gevolg hadden. Hoe de verdere ontwikkeling zal zijn blijft een open vraag. We hebben gezien dat de "secular trend" vermoedelijk stilaan tot stilstand komt. De permissiviteit zal ook binnen afzienbare tijd ook een hoogtepunt bereiken en de jongeren zullen verzadigd geraken van de sexuele prikkels die ze ondergaan.[75] We mogen dus aannemen dat de vervroeging van de sexuele activiteit eveneens haar grenzen zal kennen. Op welke leeftijd de meisjes in de toekomst voor het eerst geslachtsbetrekkingen zullen hebben valt voorlopig nog niet te bepalen.

Een echt probleem is het steeds latere optreden van de maatschappelijke rijpheid, wat vooral aan onze rasse socio-economische veranderingen is te wijten. Hoffmeyer[76] haalt een niet gepubliceerde voordracht van R.V. Short aan die het dramatische van deze toestand voor het mensdom aantoont : bij de dieren zou een mutatie waarbij de reproductiemogelijkheden vroeger op-

---

72. Groupe Lyonnais d'Etudes Médicales, Philosophiques et Biologiques. Médecine et Sexualité, 3ème Ed., "Convergences", Spes, Paris, 1948. Schofield, M., op. cit. Hertoft, Pr., op. cit.
73. Schmidt, G. & Sigusch, V., op. cit.
74. Christensen, H.T. & Gregg, C.F., Changing Sex Norms in America and in Scandinavia. Journal of Marriage and Family, 32, 1970, 616-627.
75. Osofsky, H.J., op. cit.
76. Hoffmeyer, H., The Development of Sexuality in Adolescence. Acta Paediatrica Scandinavica, 64, 1975, Suppl. 256, 47-52. Hertoft, Pr., op. cit., 216.

treden en de zelfstandigheid uitgesteld wordt, volgens de leer van Darwin, letaal zijn. Bij de mens is dit niet zo doordat de maatschappij totnogtoe de gevolgen van deze ontwikkeling heeft opgevangen. Het ziet ernaar uit dat deze bescherming in de komende jaren nog verder zal moeten worden uitgebreid.

VIII. De zwangerschap als gevolg van deze vroegtijdige sexualiteit

Zoals kan worden verwacht bestaat er een parallellisme tussen de vroegere geslachtsrijpheid en het optreden van zwangerschappen bij heel jonge vrouwen.[77] Aan de hand van de officiële cijfers, verzameld door het Nationaal Instituut voor de Statistiek, kan een dergelijke verschuiving voor ons land aangetoond worden. Van 1946 tot 1960 schommelt het percentage geboorten bij meisjes van minder dan 15 jaar tussen een minimum van 3,4 per 100.000 (in 1948) en een maximum van 11,1 per 100.000 in 1950. Vanaf 1961 stijgt deze verhouding om in 1974 25,1 per 100.000 te bereiken. Wel moet hierbij gezegd worden dat het totaal aantal geboorten vanaf 1964 begint te dalen.

De vroegere sexuele activiteit van de adolescente wordt door de auteurs als een van de belangrijkste oorzaken van deze ontwikkeling bestempeld.[78] De kenmerken van het familiaal milieu speelt echter ook een rol.[79] De vrien-

---

77. Eskin, B.A., Sex and the Gynecologic Patient. In : Sex and the Life Cycle. Oaks, W.R., Melchiode, G.A. & Ficher, I. (Ed.). The 35th Hahnemann Symposium, Grune & Stratton, New York, 1976, 199-212. Dempsey, J.J., Illegitimacy in Early Adolescence – A Study of Fertility by Parity. American Journal of Obstetrics and Gynecology, 106, 1970, 260-265. Klein, L., Early Teenage Pregnancy, Contraception, and Repeat Pregnancy. Adolescent Journal of Obstetrics and Gynecology, 120, 1974, 249-256. Mc Anarney, E., Provision Maternity and Prenatal Care to Adolescent Girls. Acta Paediatrica Scandinavica, 64, 1975, Suppl. 256, 54-55. Manciaux, M. & Deschamps, J.P., La grossesse de l'adolescente. La Vie Médicale au Canada Français, 4 mars 1975, 235-243. Pakter, J., Posner, H.J., Jacobziner, H. & Greenstein, F., Out-of-wedlock Births in New York City – 1. Sociologic Aspects. American Journal of Public Health, 51, 1961, 846-865. Rauh, J.L., Johnson, L.B. & Burket, R.L., The Reproductive Adolescent. Pediatric Clinics of North America, 20, 1973, 1005-1020. Sarrel, P.M. & Davis, C.D., The young Unwed Primipara. American Journal of Obstetrics and Gynecology, 95, 1966, 722-725. Youn, D.D. & Niebyl, J.R., Adolescent Pregnancy and Abortion. Medical Clinics of North America, 59, 1975, 1419-1427. Hertz, D.G., Psychological Implications of Adolescent Pregnancy, Patterns of Family Interaction in Adolescent Mothers to be. Psychosomatics, 18, 1977, 13-16. Mac Donald, T.F., Teenage Pregnancy. Journal of the American Medical Association, 236, 1976, 598-599. Reiss, I.L., Sexual Codes in Teenage Culture. The Annals of the American Academy of Political and Social Sciences, November 1961, 53-62. Roberts, H., Gynaecological Problems in the Young. The Practitioner, 206, 1971, 197-206. Kremer, J., Contraceptie bij Minderjarigen. Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde, 118, 1974, 1009-1015.

78. Cutright, Ph., The Teenage Sexual Revolution and the Myth of an Abstinent Past. Family Planning Perspectives, 4, 1972, 24-31. Hassan, H.M. & Falls, F.H., The Young Primipara, A Clinical Study. American Journal of Obstetrics and Gynecology, 88, 1964, 256-269. Kane, F.J.Jr., Lachenbruch, P.A., Lipton, M.A. & Baram, D., Motivational Factors in Abortion Patients. American Journal of Psychiatry, 130, 1973, 290-293. Rautanen, E., Kantero, R.L. & Widholm, O., Medical and Social Aspects of Pregnancies among Adolescents. Acta Paediatrica Scandinavica, 64, 1975, Suppl. 256, 53-54.

79. Abernethy, V., Illegitimate Conception among Teenagers. American Journal of Public Health, 64, 1974, 662-665. Hertz, D.G., op. cit. Pakter, J., Posner, H.J., Jacobziner, H. & Greenstein, F., op. cit. Robert, H., op. cit. Klein, L., op. cit.

denkring van het meisje, een bepaalde geestelijke fragiliteit, sociale onaangepastheid zijn bijkomende risicofactoren. Vele auteurs vermelden verder de onwetendheid van een aanzienlijk deel der jeugdigen op sexueel vlak.[80] Verder moeten we toegeven dat een beperkt aantal meisjes welbewust op een zwangerschap aanstuurt om door een vroegtijdig huwelijk uit het ouderlijk gezin of een slecht te verdragen instellingssfeer weg te geraken.

Ofschoon een groot deel van de gevolgen van de zwangerschap te wijten zijn aan de ongunstige maatschappelijke omstandigheden waarin ze optreedt en met deskundige hulp vermeden kunnen worden, blijven zij voor moeder en kind een ernstige zaak.

Ondanks de wettelijke bescherming waarvan minderjarigen in de verschillende landen genieten, is het aantal zwangerschappen in deze bevolkingsgroep dus sinds de zestiger jaren toegenomen. Hieruit kunnen we afleiden dat naar andere middelen moet gezocht worden om deze mensen te beschermen. Het eerste punt is de betrokken bevolkingsgroep bijtijds te bereiken. Ze wordt vooral in de verscheurde gezinnen aangetroffen. Een verbetering van het ouderlijk milieu zou de adolescente kunnen behoeden voor bepaalde noodlottige reacties. Zo er op gezinsniveau geen dialoog mogelijk is, moet de adolescente worden ondersteund door haar individueel raad te geven. Daar de betrokken meisjes nog schoolplichtig zijn, kunnen de nodige opsporingen gebeuren met behulp van de psycho-medico-sociale dienst waarmee de school relaties heeft.

De sexuele voorlichting van de adolescenten zou eveneens meer aangepast moeten zijn. In het geval dat een meisje zwanger is, moet ze over de nodige geneeskundige en maatschappelijke hulp kunnen beschikken zodat het verloop van haar zwangerschap met een minimum aan verwikkelingen kan geschieden. In bepaalde gevallen moet voor een onderkomen worden gezorgd en moeten maatregelen genomen worden om te beletten dat het meisje een onoverbrugbare schoolachterstand zou oplopen.

IX. Psychische gevolgen van de vroegtijdige sexualiteit

De psychische gevolgen hangen zowel van de betrokken personen als van de omstandigheden waarin de geslachtsbetrekkingen plaatsvonden, af. Twee belangrijke oorzaken van psychische littekens, namelijk bloedschande en verkrachting met geweld vallen buiten het raam van onze bespreking. In haar studie van 216 dossiers (waarbij 131 daders betrokken waren) die door de Stockholmse zedenpolitie sinds 1944 behandeld werden, toont Nordlund[81] aan dat de meeste slachtoffers van vroegtijdige sexuele handelingen in de leeftijdsgroep van 5 tot 9 jaar en rond de puberteit voorkomen. De daders waren het vaakst rond de veertig; slechts 13 behoorden tot de groep van 15 tot 19 jaar;

---

80. McAnarney, E., op. cit. Manciaux, M. & Deschamps, J.P., op. cit. Roberts, H., op. cit. Youn, D.D. & Niebyl, J.R., op. cit.

81. Nordlund, E.B., Barnpsykiatriska synpunkter på sedlighetsbrott mot minderåriga, Straffrättskomiténs Förslag till Brottsbalk (SOU 1953:14), Kungl. Boktr. P.A. Nordstedt & Söner, Stockholm, 1953, 557-570.

we kunnen echter postuleren dat vele zaken waarbij de dader zelf slechts enkele jaren ouder dan het slachtoffer was, niet aangegeven werden. In de meeste gevallen was er geen spoor van bedreiging of geweld, ook niet als de dader duidelijk ouder was, daar hij meestal reeds vroeger gekend was, tot hetzelfde milieu behoorde en door zijn voorzichtig optreden het vertrouwen gewonnen had. Vermeldenswaard is ook in dit geval het grote aantal herhalingen van de sexuele betrekkingen, die soms tot een echte liefdesverhouding aanleiding gaven.[82] Over het algemeen zijn de psychische gevolgen van vroegtijdige heterosexuele activiteit minder belangrijk dan die van masturbatie.[83] Er zijn echter drie punten waarop gewezen moet worden :

1. Ofschoon het gebruik van geweld hier niet wordt besproken moet erop worden gewezen dat geslachtsbetrekkingen met een leeftijdsgenoot die zich nog in een faze van zijn geslachtsleven bevindt waarin de sexuele uitdrukking egoïstisch en agressief is, zeer onaangenaam kunnen uitvallen.
2. Daar het bestaan van affectieve banden met de partner zeer belangrijk voor de adolescente is, kan hun afwezigheid, zoals bij te veelvuldige partnerverandering het geval is, diepgaande sporen achterlaten en zelfs de stabiliteit van een later huwelijk in gevaar brengen.[83]
3. De afkeurende houding van de omgeving zal een negatieve invloed op het meisje hebben. Ook kan de wijze, waarop de verhouding plots aan het licht kan komen en de gevolgen hieruit voor beide partners ontstaan, zeer traumatiserend zijn voor de adolescente.[84]

Het eerste dat zich aldus opdringt uit dit overzicht is dat vroegtijdige betrekkingen bij een minderjarige die haar geslachtsrijpheid nog niet heeft bereikt, later psychische gevolgen zullen hebben, ook al blijkt dat een degelijke voorlichting de schade zou kunnen beperken. Deze bevolkingsgroep moet dus ten volle de bescherming van de wet genieten. Verder zou op maatschappelijk vlak wel een en ander preventief kunnen worden gedaan om ongunstige familiale en socio-economische omstandigheden die de kwetsbaarheid van deze groep verhogen, tegen te gaan.

Een andere zaak zijn de geslachtsbetrekkingen van de sexueel actieve adolescente. Deze zullen vooral een ongunstige nasleep hebben als ze van elke affectieve achtergrond gespeend zijn. In de andere gevallen is het best mogelijk dat een tussenkomst van de omgeving en meer bepaald van het gerecht meer schade zal aanrichten dan de verhouding zelf. Dit geldt vooral wanneer de partner tot een leeftijdsgroep behoort die dicht bij die van het slachtoffer ligt. Het probleem blijft open wanneer een betrekking tussen een sexueel actieve minderjarige en een rijpere man aan het licht komt. In dat geval is het

---

82. Rasmussen, A., Die Bedeutung sexueller Attentate auf Kinder unter 14 Jahren für die Entwicklung von Geisteskrankheiten und Charakteranomalien. Acta Psychiatrica et Neurologica, 9, 1934, 351-434.
83. Origlia, D. & Ouillon, H., L'adolescent. Les Editions Sociales Françaises, Paris, 1964, 112-113.
84. Osofsky, H.J., op. Cit.
85. Green, R., Sexual Problems of Children. In : Sex and the Life Cycle, Oaks, W.R., Melchiode, G.A. & Ficher, I. (Ed.). The 35th Hahnemann Symposium, Grune & Stratton, New York, 1976, 19-27.

zeer moeilijk uit te maken in hoeverre de minderjarige misbruikt wordt of zelf actief meewerkt, door op sexueel vlak de houding van een volwassene aan te nemen.

X. Slotsom

Uit de voorafgaande werkzaamheden van onze huidige wetgeving blijkt dat de bedoeling was de snel veld winnende onzedelijkheid tegen te gaan. Waaruit bestond deze "onzedelijkheid" ? Ofschoon uitdrukkelijke bewijzen hiervoor ontbreken, zijn er voldoende gegevens die laten vermoeden dat de belangrijke veranderingen die zich op menselijk en maatschappelijk vlak sinds het midden van vorige eeuw voorgedaan hebben, hier niet vreemd aan zijn. Tussen de jaren 1830 en 1880 is er een geleidelijke vervroeging van de puberteit opgetreden. Naargelang de studie bedraagt zij drie tot zes maanden per tien jaar. Zowel op lichamelijk als op sexueel vlak bereiken de meisjes tegenwoordig vlugger hun volwassenheid dan dit honderd jaar geleden het geval was; naar alle waarschijnlijkheid geldt dit ook voor geeestelijke eigenschappen. Door het feit echter dat de veranderingen van onze maatschappij een langere opleiding en dus ook een grotere afhankelijkheidsperiode tot gevolg hebben wordt de maatschappelijke zelfstandigheid later bereikt. Het gevolg hiervan is dat tegenwoordig de jonge vrouw zich in sexueel opzicht veel sneller actief gedraagt ofschoon zij niet noodzakelijkerwijze de gevolgen van haar gedrag inziet. Haar aandacht richt zich hierbij op leeftijdsgenoten maar vaak ook op rijpere mannen. Betrekkingen met deze laatsten zijn des te gemakkelijker geworden omdat het meisje sneller het voorkomen van een volwassen vrouw aanneemt. Dit is niet zonder gevolgen. Er is sprake van een verhoging van het aantal zwangerschappen in het jongste deel van de vrouwelijke bevolking.

De bestaande wetgeving is er niet in geslaagd deze evolutie tegen te gaan en moet dus als onvoldoende worden beschouwd. Hierbij komt nog dat onze wetgeving de hierboven aangehaalde menselijke en maatschappelijke veranderingen nooit voorzien heeft. Zij moeten als nieuwe feiten worden beschouwd en tot een herziening van onze strafwetsbepalingen leiden. Onder de tegenwoordige omstandigheden biedt de van kracht zijnde wetgeving verschillende nadelen. De art. 372 1ste lid en 375 4de lid S.W. houden uitsluitend rekening met de chronologische leeftijd van het slachtoffer maar niet
- met de lichamelijke ontwikkeling en het gedrag van deze laatste,
- met de persoon van de dader die eventueel zelf een minderjarige is,
- met de aard van de relatie tussen slachtoffer en dader,
- met de veranderingen die zich sinds de afkondiging van de wet voorgedaan hebben en zich eventueel nog zullen voordoen.

De verhouding kan in het raam van een natuurlijke lichamelijke en psychische ontwikkeling staan en gepaard gaan met diepe affectieve banden. Vermoedelijk zal de "dader" dan tot dezelfde leeftijds- en ontwikkelingsgroep als het "slachtoffer" behoren. Rekening houdend echter met de neiging van de jonge vrouw om in de eerste stadia van haar geslachtsleven met rijpere man-

nen contact te zoeken, is het niet uitgesloten dat de dader strafwettelijk als meerderjarig aanzien moet worden.

De verhouding kan ook het gevolg zijn van misbruik van de minderjarige door een meer ervaren persoon. In dit geval zijn de argumenten die bij de bespreking van de wet onder woorden gebracht werden nog steeds geldig en moet de jonge vrouw over de volledige bescherming van de wet kunnen beschikken.

De verschillen tussen beide omstandigheden zijn vaak moeilijk uit te maken en het is dan ook wenselijk dat een gerechterlijke overheid over de feiten zou blijven oordelen. De mogelijke schadelijke gevolgen van een procedure in acht genomen, is het verkieslijk dat dit zo snel mogelijk, dus door het openbaar ministerie zou gebeuren. Ingevolge die overwegingen lijkt het toevoegen aan de wet van de bepaling dat de procedure mag vervallen als beide partners ongeveer dezelfde leeftijd en ontwikkeling hebben aan te bevelen; een dergelijke bepaling staat in de Noorse wetgeving.[86] Verder lijkt het wenselijk de leeftijdsgrenzen, voorzien in art. 372 1ste lid en 375 4de lid S.W., aan de evolutie van het mensdom aan te passen. Wat art. 372 1ste lid S.W. betreft blijkt de grens van 15 jaar de meest geschikte : zij ligt meer dan een jaar later dan de gemiddelde menarche; deze leeftijd wordt ook in andere landen zoals Denemarken, Zweden en Frankrijk, aangehouden. Tevens zou zo het paradoxaal verschil tussen art. 372 1ste lid S.W. en art. 144 B.W. verdwijnen.

Het behouden van twee leeftijdsgrenzen zoals dit ook in Noorwegen het geval is, kan worden aanbevolen. Er is inderdaad een duidelijk verschil in ernst tussen het misdrijf gepleegd op meisjes die hun puberteit reeds bereikt hebben, en dat gepleegd op kinderen bij wie ze nog niet plaats gevonden heeft. In dit geval behoort de leeftijdsgrens zo dicht mogelijk bij de gemiddelde puberteitsleeftijd gebracht te worden en komt het dan ook wenselijk voor de leeftijd van dertien jaar in art. 375 4de lid S.W. voor te stellen.

De vroegere lichamelijke rijpheid is een belangrijke reden om in de toekomst meer rekening te houden met de mogelijkheid van dwaling aangaande de leeftijd van het slachtoffer. Het voortbestaan van twee verschillende misdrijven in verband met leeftijdsgrenzen van, laten we zeggen, 13 en 15 jaar, geeft ons de gelegenheid bepalingen die reeds in de Noorse strafwet voorzien zijn aan te bevelen : een dwaling kan gemakkelijker optreden wanneer het

---

86. § 195 (aanranding van de eerbaarheid of vleselijke gemeenschap met een slachtoffer onder de 14 jaar) en 196 (aanranding van de eerbaarheid van een slachtoffer onder de 16 jaar) van de Noorse strafwet bevatten beide een clausule die de toepassing ervan beperkt (§ 195) of doet wegvallen (§ 195-196) als de dader behoort tot de leeftijds- of ontwikkelingsgroep van het slachtoffer. De oorspronkelijke tekst luidt :
§ 195 (...) "Straff etter denne bestemmelse kan falle bort eller settes under det lavmål som følger av første ledd dersom de som har hatt den utuktige omgang er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling". ("De straf die door deze bepalingen voorzien is kan wegvallen of onder de minimumstraf die in het eerste lid voorzien is, gebracht worden als degenen die de "ontuchtige omgang" gehad hebben, ongeveer gelijk in leeftijd en ontwikkeling zijn").
§ 196 (...) "Straff etter denne bestemmelse kan falle bort dersom de som har hatt den utuktige omgang er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling". ("De straf die door deze bepalingen voorzien is kan wegvallen als degenen die de "ontuchtige omgang" gehad hebben, ongeveer gelijk in leeftijd en ontwikkeling zijn").

slachtoffer tussen de dertien en vijftien jaar is dan wanneer het jonger dan dertien is. In het eerste geval zou de wet de dader het recht kunnen geven zich op een eventuele dwaling te beroepen, en zou het bewijs, dat er sprake van onachtzaamheid was, door het openbaar ministerie geleverd moeten worden. Bij slachtoffers onder de dertien jaar zou de huidige regeling onveranderd moeten blijven.[87]

87. § 195 (...) "Villfarelse med hensyn til alderen utelukker ikke straffeskyld" (...); (dwaling aangaande de leeftijd sluit de strafbaarheid niet uit) § 196 (...) "Villfarelse med hensyn til alderen utelukker ikke straffeskyld, med mindre ingen uaktsomhet kan legges gjerningsmannen til last i så måte" (...); (dwaling aangaande de leeftijd sluit de strafbaarheid niet uit tenzij er geen onachtzaamheid de dader ten laste kan gelegd worden).